

Сергій Ховрич*

Kyiv, Ukraine

Періодизація московсько-української війни ХХІ ст. і ймовірні сценарії її розвитку й завершення

Періодизація московсько-української війни ХХІ ст. і ймовірні сценарії її розвитку й завершення

Анотація: Зазначено, що наукова періодизація дозволяє досліднику визначити хронологію подій, означити суть проблеми, сформулювати певне уявлення про об'єкт дослідження, від чого залежать результати розвідки. Мета дослідження: охарактеризувати суть сучасної московсько-української війни (триває з 2014 р.) і сформулювати авторські варіанти наукової періодизації та прогнози щодо завершення цієї війни. Розвідка ґрунтується на системному підході. У дослідженні автор використав метод періодизації історичного процесу, а також загальнонауковий (історичний підхід) і спеціально-наукові історичні (порівняльно-історичний, ретроспективний, типологічний) методи. Під час опису сценаріїв завершення війни широко використано метод теоретичного моделювання. Зроблений акцент на тому, що будь-яка періодизація повинна відповідати певним критеріям (наприклад, при її складанні має бути врахований світовий контекст). Для глибшого розуміння проблеми проведено відповідні історичні паралелі. Виокремлено й охарактеризовано оприлюднені деякими науковцями варіанти періодизації московсько-української війни. Здійснено критичний аналіз терміну «АТО», а також оцінено його вплив на розвиток історичної думки. За-

пропоновано кілька авторських варіантів періодизації цієї війни: «детальний» і «оптимальний». Сформульовано й систематизовано різноманітні варіанти завершення названої війни, а також її наслідки в контексті майбутніх міжнародних відносин. Оцінено вплив, зокрема, «дивного» військового заколоту (червень 2023 р.) на суспільно-політичну ситуацію в Московії (історична назва: РФ), що дозволило автору сформулювати деякі ймовірні сценарії закінчення даної війни.

Ключові слова: періодизація, московсько-українська війна, заколот, ООН, НАТО

Periodization of the great Moscow-Ukrainian War in the XXI century and probable scenarios of its development and completion

Abstract: The study aims to characterize the essence and content of the ongoing Moscow-Ukrainian war since 2014, providing the author's options for scientific periodization and forecasts for its conclusion. The research methodology adopts a systematic approach, relying on the method of periodization in historical analysis. General scientific methods, such as historical and logical approaches, along with specific scientific historical methods like comparative-historical and retrospective analyses, are employed. The method of the-

* Сергій Ховрич [Serhii Khovrych] – кандидат історичних наук, доцент; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2003-5262>; e-mail: s.khovrych@ukr.net.

oretical modeling is extensively used to describe potential scenarios for the war's end.

The study emphasizes that any periodization should meet specific criteria, like the global context. Historical parallels are drawn to enhance the understanding of the problem, and various options for the periodization of the Moscow-Ukrainian war proposed by other scholars are critically analyzed. The term "ATO" (Anti-Terrorist Operation) is subject to a critical analysis, assessing its impact on historical thought about the conflict.

The author presents several options for the periodization of the war, categorized as "detailed" and "optimal." The study also formulates and systematizes various scenarios for ending the war and explores its potential consequences in the context of future international relations. The research assesses the influence of the "strange" military mutiny in June 2023 on the socio-political situation in Muscovy (historical name for the Russian Federation). This assessment allows the author to formulate probable scenarios for the war's conclusion.

Keywords: periodization, Moscow-Ukrainian war, mutiny, UN, NATO

...брати отаборених козаків – справжнє божевілля.

<...>

Взявший-бо меч від меча й загине (Стор.43, 52).

(«Облога Вінниці (1651)»)

Омелько Островський (1880 (?) – 1920) (1992), український письменник і драматург

Вступ

Наукова періодизація тієї чи іншої події, процесу чи явища відображає рівень розвитку історичної думки з відповідного питання. Завдяки їй (періодизації) дослідник здатний з'ясувати не лише хронологію подій, а й означити суть проблеми, сформулювати якимось уявленням про об'єкт дослідження, – від цього також залежать результати розвідки. У певній мірі періодизація визначає вектори наукових досліджень. Водночас короткий виклад інформації, на чому ґрунтується періодизація, дозволить фахівцям (вченим, політикам, військовикам) спрогнозувати хід подій, що стане в пригоді для тих установ, які визначають програму дій державного чи локального рівнів. Ось чому важливо чітко й максимально точно сформулювати періоди (етапи, фази): їхні хронологічні межі, назви, лаконічні пояснення. Затяжна москов-

сько-українська війна неабияк стимулювала ряд вчених щодо створення певних варіантів наукової періодизації названої події. Слід зауважити, кожний із них вартий уваги і, звісно, обґрунтованої критики. Оскільки війна триває і досі, ми, безумовно, станемо свідками появи великого масиву різної якості варіантів її періодизації.

Мета дослідження:

Охарактеризувати суть сучасної московсько-української війни (триває з 2014 р.) і сформулювати авторські варіанти наукової періодизації та прогнози щодо завершення цієї війни.

Методологія дослідження

Розвідка ґрунтується на системному підході. У дослідженні автор використав передусім метод періодизації історичного процесу, а також загальнонауковий (історичний підхід) і спеціально-наукові історичні (порівняльно-історичний, ретроспективний, типологічний) методи. Під час опису сценаріїв завершення війни широко використано метод теоретичного моделювання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій

Перші спроби періодизувати московсько-українську війну деякі дослідники здійснили незабаром після початку «гібридної агресії» (Марко, 2016; Вторжение..., 2016; Вилко, 2018; Куцька, 2019). Ці напрацювання не завжди ідеальні й обґрунтовані, але тоді були конче необхідні, щоб полегшити аналітичний розбір «свіжих» подій.

Якщо в 2020 р. ряд дослідників Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського (Гребенюк, Грицюк, Щипанський, 2020) вказали на брак саме наукових досліджень з періодизації війни («...ці спроби мають більше популярний, ніж науковий характер...» (Стор. 177); загалом вони мали рацію), то наприкінці 2022 р. один із них (Грицюк, 2023) лише констатував факт (без попередньої критики): «Періодизації... вже присвячено низку досліджень...» (Стор. 45). М. Гребенюк, В. Грицюк і В. Щипанський (2020) запропонували свій варіант періодизації саме «АТО» (2014–2018), виокремивши події на сході України.

При цьому питання «Другого періоду збройного конфлікту на сході України (05.09. 2014 – 30.04. 2018)» вони висвітлили у двох публікаціях (2020) (Стор. 186–189) (друга написана англійською мовою) (Hrebenuk, Hrytsiuk, Shchuranskyi, 2020).

У наступній публікації В. Грицюк у співавторстві з професором О. Лисенком (2023) подали періодизацію власне збройної агресії РФ (2014–2023), розділивши «гібридний» період на два перші періоди, а третій назвали «широкомасштабним вторгненням» (тут 4-и фази); третій період В. Грицюк (2023) вирішив поділити на три етапи. Доктор історичних наук П. Гай-Нижник (2022) подав оригінальну періодизацію війни з детальним поясненням кожного періоду; найбільша кількість періодів присвячена подіям, що мали місце до повномасштабного наступу, після чого, на його думку, почалася «тотальна війна» – «Бойовище п'яти фронтів» (Стор. 453–464). П. Гай-Нижник окремо зазначив, що «Війна, що розпочалася у 2022 році, як складова Великої російсько-української війни...» (Стор. 464), себто він трактує всю війну як Велика війна. А міністр оборони США Л. Остін охарактеризував цю війну як жорстока (Боротьба України., 2023). Зasadничо, згадані українські дослідники (останні три розвідки) цілком правильно виділили «повномасштабне вторгнення» в окремий період, а деталізація «гібридної фази» очевидно викликана її тривалістю.

Важливо і те, що нині науковці поступово відмовляються від визначень, політично кон'юнктурних: наприклад, політично вмотивований термін «АТО» справедливо зазнав критики з боку частини політиків й науковців; тож використання його в наукових цілях не має сенсу, оскільки він швидше вводить в оману українську та зарубіжну громадськість, аніж допомагає їм зрозуміти суть і природу міждержавної війни, яка розпочалася, з чим погоджується більшість вчених, в лютому 2014 р. Адже прибічники «АТО» ніколи не зможуть логічно пов'язати її («АТО») із «Мінськими переговорами» (домовленості між Україною і РФ), бо це не відповідає природі держави: державна влада не проводить переговори і не укладає ніякі угоди з терористами (їх або знищують, або ув'язнюють). Також АТО не здійснюється щодо ворожих іноземних збройних сил. І ми згадали лише незначну частку з численних нерозв'язаних

проблем прибічників трактування названої війни як «АТО». Неправильне тлумачення війни призвело до викривленого уявлення про неї у багатьох співвітчизників й іноземних громадян і, як наслідок, негативно вплинуло на розвиток історичної оцінки війни (особливо за кордоном). Ось чому в інформаційному просторі українській владі та науковцям довелося боротися з відверто неправдивими тезами штабу «громадянська війна», «ополченці» і т.д.

Історичний контекст

Навряд чи хто-небудь з фахівців зважиться сьогодні назвати точну дату закінчення цієї масштабної війни. Водночас московсько-українське протистояння доречно розглядати в широкому історичному двоєдиному контексті: 1) змагання двох (українців й московитів) антагоністичних етносів; 2) роль і місце України в сучасній геополітиці на тлі глобальної збройної сутички авторитарних країн (РФ, КНР, КНДР, ІРІ та інші дріб'язок) проти умовного колективного Заходу. Таке бачення (двоєдиний контекст) дозволить виявити справжню сутність ворожнечі, її глибинні причини, нарешті, запропонувати дієве зцілення проблеми, тобто забезпечити повну й безумовну нейтралізацію агресорів на тривалу перспективу. Принагідно зауважимо, що в 2017 р. (Ховрич, 2017) нами був зроблений такий акцент: «...дана війна є важливою складовою серії конфліктів на пострадянському просторі...» (Стор. 74). Окрім іншого, про світовий (/регіональний) аспект московсько-української війни йшлося в деяких наших публікаціях (2020–2022).

Цікаву думку ще в першій половині ХХ ст. висловив відомий ідеолог націоналізму, автор книги «Воєнна доктрина українських націоналістів» (1938) М. Колодзінський (1902–1939) (2019): «Хочемо виграти війну, велику й жорстоку, війну, яка зробить нас володарями Східної Європи» (Стор. 15). Справжня перемога буде не повною, якщо лише звільнити свою територію (у нього йдеться саме про «етнографічну») від ворожої присутності, треба «...закінчити наше визволення страткуванням ворожих столиць» (Стор. 188). Полковник переконував однодумців: «...наше визволення

закінчиться славною епопеею, себто походом на ворожі землі» і тільки за таких обставин можливе постановня соборної Української Держави із сильною армією (Стор. 188). Мабуть, М. Колодзінський перебував під впливом і визначного римського оратора, державного діяча М. Ціцерона (106–43 рр. до н. е.) (1998), який у своєму трактаті «Про державу», окрім іншого, наголосив: «Якби наші предки не ставили добробут держави понад усе, то...>... Публій Африканський, відкинувши [війну] від воріт нашого Міста [столиці, Риму. – С.Х.], не переніс би її всередину ворожого міста» (Стор. 29). Себто маємо діяти в контексті давньої мілітарної традиції.

Нинішнє повномасштабне вторгнення (за С. Плохієм (професор Гарвардського університету), «тотальний напад» (Російсько-українська війна..., 2023) московитів надало Україні історичний шанс переломити хід новітньої московсько-української війни, розгорнувши невпинний наступ аж до повного відновлення кордонів України довоєнного періоду, також беручи до уваги решту етнічних територій, окупованих РФ (насамперед Курщина, Вороніжчина, Кубань та ін.). Після фактичного провалу московитського «бліцкригу» (так звана «спецоперація»), американський істеблішмент дійшов висновку, що розпочата ними війна є «стратегічним провалом» (Війна Росії проти..., 2023). Ось чому кремлівський режим вдався до підризу греблі Каховської ГЕС в ніч на 6 червня 2023 р., що дало підстави канцлеру ФРН О. Шольцу означити цей етап агресії як «новий вимір російської війни» (Перепада, 2023). Переконані, з 2022 р. західну політику «умиротворення» заступила радикальніша політика «тотального приборкання» країни-агресора і її союзників, де відбулося зміщення акценту: з переважно економічної на воєнну (збройну) підтримку України.

Держава-агресор: боротьба за владу

Наголосимо: щоби здолати супротивника в цій кривавій війні, слід добре орієнтуватися у внутрішній ситуації держави-агресора (особливо в ключових моментах державотворчого процесу), причинах утвердження там авторитарного режиму; це та інше дозволить науковцям й во-

єнним фахівцям змодельовати розвиток подій навіть у далекій перспективі (до речі, згадану інформацію ми використали під час написання сценаріїв завершення війни). Так, за останні сто років на Московщині (історична назва: РФ) були «епізоди», коли на вулицях її столиці виводилися танки, з гармат ж обстрілювали Кремль. Більшовики, наприклад, без вагань схвалили обстріл Кремля, аби приборкати своїх збройних опонентів. Російський письменник і публіцист М. Горький (Пешков; 1868–1936) (1917) писав: «Навколо Кремля – Радянські війська... Бухають гармати, це стріляють по Кремлю...»; жорстокість на вулицях множилося: «У... провулках Москви люди безглуздо розстрілювали один одного в потилицю», «І ці то добродушні... люди добивали ранених юнкерів [військове звання в російській армії до 1917 р. – С.Х.], розбиваючи їм черепи прикладами...».

Під час арешту в 1953 р. претендента на пост голови держави Л. Берії (1899–1953) на деяких вулицях і площах Москви стояли танки (Аджубей, 1991) (Стор. 96, 102). А ще: були танки на московських дорогах в дні серпневого путчу 1991 р. Радянський міністр оборони маршал-заколотник Д. Язов (1924–2020) «здуру» (як він сам зізнався) погодився ввести танки в Москву (Зубок, 2016). Тоді танки, зрештою, вивели, щоби через кілька років їх знову ввести і цього разу (1993) вже застосувати їхню силу проти власного парламенту, – це була доба химерного «російського лібералізму». Конституційна криза в жовтні 1993 р. переросла в збройне протистояння: штурм будівлі російської Верховної ради із застосуванням танків («розстріл Білого Дому») (Пивоваров, 2023; Матусова, 2013). Критикуючи ДКНС (ГКЧП – орган заколотників) за введення танків на вулиці Москви, Б. Єльцин (1931–2007) рішуче використав їхню потугу проти власної опозиції. Ці події продемонстрували відмінності в ментальності московитів і українців, адже в Україні політична криза 1992–1994 рр. завершилася дочасними перевиборами Президента і Верховної Ради.

Останнє потребує деякого уточнення, пояснення. Проводити паралелі між подіями в Україні 2013–2014 рр. та РФ 1993 і 2023 рр. не коректно, оскільки вони суттєво різняться: 1) практично всі, окрім Революції Гідності, антиурядові виступи українців мали мирний характер, активісти Рево-

люції Гідності вчинили спротив лише у відповідь на насилля з боку силових структур, навіть під час активної фази протистояння на Майдані лідери опозиції паралельно вели переговори з тодішньою владою (і таки підписали угоду); 2) у період заострення конфліктів (обидві революції) саме український парламент відіграв стабілізаційну роль, врегулював їх шляхом політичних компромісів (проблема якраз у тому, що вони кардинально не вирішували назрілі питання реформування державної системи і т.д.) – в РФ ж парламент, навпаки, виявився малоефективним, він не спромігся вирішити ключові небезпеки для держави внутрішнього характеру політичним (мирним) шляхом, а домовленості влади з військовими заклотниками вписуються в межі наявної там кримінально-корупційної кланової системи управління, в якій неабияку роль відіграють передусім фінансові інтереси (пізніше головний фігурант бунту загинув); 3) криваві події на Майдані («Небесна сотня») були спровоковані (може, і керовані) ззовні – в московському варіанті заворушень зовнішній чинник не виявлений; 4) на відміну від РФ, в Україні впродовж 1990–2023 рр. не відбулося жодної спроби військового путчу; 5) ще одна важлива заувага: у першому випадку (проросійські виступи 2014 р. в Одесі і т.д.) йдеться про боротьбу української громади за територіальну цілісність й державний суверенітет на тлі зовнішньої агресії в умовах майже повного паралічу всієї вертикалі центральної влади та бездіяльності (в гіршому випадку – підтримка проросійських сил) силовиків (міліція, внутрішні війська), у другому (РФ) – суто політичну боротьбу за владу різних «кремлівських вей».

Тепер продовжимо аналіз генези московського автократизму. Невдовзі російсько-чеченська війна (1994–1996, 1999–2009) змусила пострадянського «демократа», першого російського президента Б.М. Єльцина погодитися на танкову варту біля входу до Кремля.

Наступна знакова подія дозволить експертам тверезо оцінити реальні воєнні можливості держави-агресора і на підставі ретельного розбору зазначеного сформулювати прогноз щодо завершення війни (для нашої розвідки ця заувага є принциповою). Так, один із ключових епізодів з історії сучасної РФ відбувся влітку 2023 р.,

коли на Москву рушила «опозиційна броня» (не дійшла). Внаслідок краху московського «бліцкригу» в Україні, власне героїчної стійкості українців і впровадження Заходом політики «тотального приборкання» країни-агресора деякі рашисти, не здатні подолати внутрішні протиріччя, в червні 2023 р. влаштували «Смуту». Озброєний криміналітет (одне з найбільш боєздатних угруповань рашистів «вагнерівці», кероване групою з істеблішменту) за підтримки люмпен-елементів на тлі пасивного очікування деморалізованої маси простолюття, як це було в листопаді 1917 р., скористався відчутними поразками кремлівських верховників на українському фронті, вчинивши 23 – 24 червня 2023 р. військовий заколот (до нього була прикута увага солідних видань (Заколот Пригожина., 2023; Dixon, Plyushina, 2023)) з метою захоплення влади в недоімперії (сам очільник ПВК «Вагнер» Є. Пригожин (1961–2023) пізніше заявив, що не прагнув повалення В. Путіна (з 1999) (Dixon, Plyushina, 2023); за однією з версій, його мета – арешт вищих військових чинів – міністра оборони і генерала армії (Picheta, McGee, 2023)). Упродовж короткого часу практично без всякого спротиву заколотники оволоділи двома містами – Ростовом-на-Дону і Воронежем, намагаючись прорватися до Москви, але невдовзі «вагнерівці» (після таємних переговорів) скасували свій наступ і повернулися на свої місця.

Експерти по-різному прокоментували названі події. Так, польський генерал Л. Комарницький припустив, що бунт «вагнерівців» начебто був зімітований самим В. Путіним, щоб відвернути увагу (громадськості) від війни (Будрин, 2023). Подібне припущення (з деякими уточненнями – «...Путін і Лукашенко організували цю «виставу»... з метою полегшення можливостей гібридної війни...» і т.д.) озвучив і популярний політичний оглядач В. Портников (Лукашенко посміявся., 2023). Проте український історик О. Палій заперечує гіпотезу про «гебешну операцію», не можна, доводив він, так зімітувати реакцію влади, тим паче вся система виявилася дискредитованою (Россия – FAILED., 2023). Авторитетне американське видання «Вашингтон пост» (26 червня 2023) схильне також вважати, що червневий заколот похитнув віру російської еліти в силу свого очільника (Belton, 2023), себто

наслідки військового бунту для влади вкрай негативні. Про послаблення влади московського диктатора зауважили і президент США Дж. Байден (Байден : Путін..., 2023; Liptak, 2023), і кандидатка в президенти від Республіканської партії Н. Гейлі (Stracqualursi, 2023), а також німецький канцлер О. Шольц (Pleitgen, Stern, 2023). А в іншому впливовому американському часописі «The Wall Street Journal» опублікували статтю (Baker, 2023), де зробили ключовий геополітичний висновок: «Одне очевидно після повстання в Росії: США мали рацію, підтримавши Україну після вторгнення Путіна минулого [2022 р. – С.Х.] року». Цей висновок є відображенням настроїв і переконань більшості американської громадськості, яка схильна і надалі підтримувати Україну в її національно-визвольній війні, що, впевнені, позитивно вплине на подальші американо-українські взаємини.

Водночас не забуваймо: всі смути на Московії завершилися перемогою жорстоких режимів – лібералізації суспільно-політичного життя в країні не відбулося. Остаточна нейтралізація негативних наслідків червеневого військового заколоту 2023 р., мабуть, настала через два місяця після «показової страти» головних керівників злочинного угруповання «група Вагнера». Так, внаслідок загибелі Є. Пригожина і його наближених в авіакатастрофі 23 серпня 2023 р. зміцнилися позиції В. Путіна (Dixon, Belton, Ilyushina, Ebel, 2023). Проте внутрішньополітична криза на Московії не згасла: не встигли впоратися з одним заколотом, а вже на черзі інший. Кремлівське керівництво вважає, що існує небезпека нового військового заколоту (Lystseva, 2023).

Тут доречно провести історичну паралель – з невдалою спробою змови групи німецьких військових проти диктатора А. Гітлера (20 липня 1944). Співчуваючи згаданій спробі, посол Третього райху в Ватикані Е. фон Вайцеккер (1882–1951) (2007) міркував собі так: «Я не сумнівався... чи мали право ті, хто страждав від тиранії [режиму німецьких націонал-соціалістів. – С.Х.], використати проти неї зброю. Чим більш грубим і нелюдським було правління, тим паче правомірним було використання проти нього відповідних засобів» (Стор. 317). Будучи прибічником вбивства А. Гітлера, якого називав божевільним і зрадником (!), «таємний, але активний опонент» тим не менше

не вважав за необхідне відмежуватися від нацистського уряду (Стор. 292, 315, 317, 323), продовжуючи турбуватися і в 1943 р. про інтереси райху: «Я би дуже засмутився, – пише позапартійний, протестант Е. фон Вайцеккер (2007) про взаємовідносини Німеччини з Ватиканом, – якби нам не вдалося запобігти тим небажаним наслідкам... які би неминуче відобразилися... на 35 мільйонах німецьких католиків, на райхі...» (Стор. 302). Нам не зрозуміло, чому в його уяві райхсканцлер не став зрадником хоча би тоді, коли той себе проголосив фюрером або принаймні після Мюнхенської змови; (Вайцеккер, 2007) сам ж «порядний німець» (Стор. 323) «справжньої Німеччини» (Стор. 297) в одному випадку розповідає про свої неодноразові заяви про відставку з 1933 р., а в іншому – висловлює сумніви, чи правильно він вчинив в 1933 і 1938 рр., залишившись на службі («Чи зробив я неправильний вибір..?»), де, згідно з його ж зізнанням, не досяг ніяких позитивних змін (певно, у справі щодо пом'якшення режиму тиранії) (Стор. 298, 315).

Цікаві й інші висловлювання німецького дипломата, який намагався привабити британо-американських союзників ідеєю «іншої Німеччини без Гітлера» (мовляв, не плутайте її з гітлерівським райхом), з якою можна було би домовитися: він (Вайцеккер, 2007) запевняв, що за умов поміркованих вимог альянтів «...знайшлися би розумні люди, здатні укласти договір без участі німецького Верховного головнокомандування» (Стор. 317), аби, розуміємо, тільки зберегти перелицьованого монстра хай навіть в кордонах 1939 р. (адже про цілковитий його демонтаж мова не йшла, вони боялися про це думати). До руху Опору, який охопив представників всіх верств населення Німеччини, належав і національний комітет «Вільна Німеччина» (Мюллер, 2010) (Стор. 267), назва якого перегукується із сучасним популярним дивним гаслом «російської опозиції»: «Росія буде вільною!»

Е. фон Вайцеккер не второпав, що колективної відповідальності за воєнні злочини німцям не уникнути. Тоді, наголосимо, Захід відкинув навіть найменші сподівання протигітлерівців на м'яке переформатування (зміну режиму) і (Вайцеккер, 2007) «...збереження Німеччини як партнера в новій Європі» (Стор. 317). Всякий, хто був причетний

до нацистського режиму (прибічник, супутник чи таємний опонент), опинилися поза законом (Стор. 323), – для цивілізованого світу всі вони були рівнозначними співучасниками злочинів нацистів і це не могло не турбувати спантеличених цією обставиною «порядних німців». Тож не повіривши в існування якоїсь загадкової «іншої Німеччини» («...наші вороги відносилися до цієї опозиції скептично» (Стор. 292), – каже Е. фон Вайцеккер (Стор. 292) з її ідеєю «розумного миру», союзники завдали остаточної поразки загарбнику: успішно здійснили демілітаризацію, денацифікацію, поділ і федералізацію (запобіжник проти монолітності німців) в інтересах демократичного світу та, власне, німців, – мізантропічний проєкт «Велика Німецька імперія» з усіма його складниками назавжди припинив своє існування. З цього приводу професор Л. Залізник (1999) слушно підкреслив: «Дві світові війни, розв'язані Великою Німеччиною, змуси ли міжнародне співтовариство федералізувати країну, щоб зменшити загрозу з її боку» (Стор. 243). Дивно, протоптаним «іншими/розумними нацистами» шляхом сьогодні намагаються скористатися так звані «інші/добрі росіяни» (насправді «нові» каверзники) з тими ж ідеями й аргументами; проте, сподіваємося, і рашисти (в т.ч. т.зв. розумноголосувальники) зазнають невдачі, а Євроатлантична спільнота завершить справу справедливим миром на українських умовах з повною демілітаризацією, дерашизацією й фрагментацією супротивника без надії до реваншу.

Періодизація

Після розбору засадничих аспектів означеної проблеми (та беручи до уваги результати відповідних напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників) доречно запропонувати авторські версії періодизації сучасної московсько-української війни. Логічно пов'язані між собою події, дотримуючись хронологічної послідовності, об'єднали в блоки; причому вдалося продемонструвати взаємозв'язок між трьома визначальними складниками війни: театр воєнних дій, міграційна ситуація в Україні й міжнародна політика. Такий підхід дозволяє бачити загальну картину подій, а не лише її окремі частини, – отже, читач

зможе зробити якомога більш виважені й ґрунтовні висновки.

Періодизація московсько-української війни XXI ст. (I–III періоди – 2014–2022 рр.; IV – з 2022 р.):

- I. Початок московитського вторгнення в Україну. Окупація Криму. Перша хвиля міграції українців. Ганебна політика спантеличеного Заходу («глибока стурбованість»).
- II. Активізація московитів за підтримки «п'ятої колони» (місцеві колаборанти) на Півдні. Наступ московитів й контрнаступ українців на Сході України. Початок формування Антимосковитської коаліції й обережна «санкційна політика» Заходу.
- III. Часткова окупація Донецької і Луганської областей. Позиційна війна. Друга хвиля міграції українців. Крах політики «глибокої стурбованості».
- IV. Повномасштабний наступ московитів у трьох напрямках: Північному, Східному і Південному, що призвело до часткової депортації місцевого населення. Україна у вогні. Організація та проведення за підтримки Заходу контрнаступу українців. Третя (найбільша) хвиля міграції та зменшення кількості змосковщених громадян. Геноцидна війна. «Новий вимір війни» або техногенний (як наслідок, бактеріологічний) терор проти України (з 6 червня 2023).

Пропонуємо також найбільш оптимальний варіант періодизації московсько-української війни: 1) період «гібридної» агресії РФ проти України й Заходу та політика «умиротворення» країни-агресора (2014 – 2022); 2) період повномасштабного вторгнення РФ в Україну та політика «тотального приборкання» країни-агресора і її союзників (2022–?).

Кожен з періодів доцільно поділити на певні фази, які значно глибше їх відображатимуть.

Прогнози щодо завершення війни

Однак не слід відмовлятися і від роздумів над питанням ймовірних наступних періодів; причому зважати треба на різнобій очікуваних версій щодо продовження, тривалості й завершення протиборства. Аналіз вищезазначених історичних

паралелей (жорстока боротьба за владу всередині держави-агресора, антиурядові змови «опозиціонерів») дозволив нам врахувати події минулого для моделювання деяких подій майбутнього, що і впливає з написаного нижче.

Гіпотетичні періоди московсько-української війни XXI століття (перші два вищезазначено, тому починаємо з третього):

I-й сценарій (головні результати: перемога України і повна поразка РФ): 3) звільнення території України від рашистських загарбників; 4) розвал і громадянська війна в РФ; 5) встановлення окупаційних зон союзників в колишній РФ та офіційне завершення війни; 6) міжнародний трибунал над воєнними злочинцями, дерашизація, припинення існування РФ з подальшим утворенням на її території суверенних держав, решта території – приєднання до інших держав (Україна, Фінляндія, ФРН, країни Балтії, Казахстан, Японія, США, КНР); 7) новий світоустрій і жорстоке протистояння між країнами демократії і автократії; 8) світова війна.

II-й сценарій («заморожений» конфлікт штибу арабо-ізраїльського): 3) часткове/повне звільнення території України від рашистських загарбників; 4) встановлення демілітаризованої смуги уздовж всього кордону з РФ; 5) періодичні збройні сутички та тривалий безрезультатний процес переговорів за посередництва ООН (і подібних інституцій) та інших країн; 6) нова московсько-українська війна та серія решти війн.

III-й сценарій (поразка України і часткова/повна окупація ЄС): 3) московська окупація України та Молдови; 4) параліч ООН і НАТО з подальшою окупацією та встановленням маріонеткових урядів в країнах колишнього Варшавського договору; 5) вступ у війну, з одного боку, КНР і її союзників та, з іншого боку, США і Великобританії та їхніх союзників (Канада, Австралія і т.д.); 6) перемога блоку країн демократії та розвал двох імперій – РФ і КНР.

IV-й сценарій («гібридно-комбінований»): 3) звільнення території України від рашистських (московських) загарбників; 4) «гібридне» протистояння між умовним Східним анклавом і Західною коаліцією; 5) вісь «Москва – Пекін – Пхеньян – Тегеран» (в т.ч. авторитарні та бандитські режими Азії, Африки і Америки) збройно протистоїть

США-НАТО-ЄС-Британії; 6) встановлення нового світоустрою.

Ми свідомо запропонували більшість вищезазначених сценаріїв дещо в оптимістичному ракурсі, – від «ядерного» сценарію відмовилися, бо в разі його реалізації все людство почне з «нуля», себто катастрофу подібного штибу цивілізація навряд чи зможе швидко здолати. Пост'ядерний період – дуже сумна, безрадісна історія, про що попереджає спроектована вченими знаного американського Массачусетського технологічного інституту (м. Кембридж, штат Массачусетс, заснований у 1861) модель ядерної війни між США і РФ (Вчені змоделювали..., 2023) (і це лише версія-застереження!). Тож зрозуміло одне: кожний сценарій містить у собі проблему глобальної штурханини («постхолодна» IV Світова війна). Нам здається, її не уникнути – тим паче вона вже тліє, на сьогодні в «приховано-гібридній оправі». Економічні війни зазвичай завершуються справжньою бійнею. Ось чому уряди колективного Заходу мають бути готовими вступити в неминуче відкрите збройне змагання з агресивними автократами (світовою автократією). Остання слабка в економічному й технологічному плані, проте значно агресивніша, консолідована і з неймовірно великими людськими ресурсами (так зване «м'ясо», себто безініціативні підневільні виконавці чужої волі).

Висновки

Отже, за останні роки покращилася якість розвідок, де вчені подали оригінальні періодизації сучасної московсько-української війни, яка триває з 2014 р. В авторській періодизації ми відобразили «локальне» збройне протистояння на тлі світових процесів. Себто цю війну ми охарактеризували як черговий етап тривалої й виснажливої боротьби міжжетнічного (московити проти українців) і міжцивілізаційного (передова Західна цивілізація проти відсталого Східної деспотії) вимірів. Всього варіантів періодизації війни два: «детальний» (чотири періоди) і «оптимальний» (періоди «гібридної агресії» та повномасштабного вторгнення). Використання терміна «АТО» в подальшому є недоцільним, оскільки він не відповідає й перечеить суті досліджуваної проблеми. Автором

сформульовано і систематизовано різноманітні варіанти завершення названої війни (від оптимістичних, поміркованих до «радикально реалістичних»), а також її наслідки в контексті майбутніх міжнародних відносин. Ми схильні вважати нинішнє міжнародне протиборство «гібридним» (першим) етапом III-ї Світової війни (або IV-ї, якщо зважати на Холодну (III-ю) війну). Відповідні історичні паралелі (наприклад, антиурядові військові змови 1944 р. в Німеччині і 2023 р. в РФ) доповнили й розширили горизонти бачення досліджуваних подій. В останні роки внутрішньополітична криза на Московії поглибилася і в червні 2023 р. вибухнула першим військовим заколотом, який цього разу владі вдалося приборкати.

Наші періодизації московсько-української війни можуть стати в пригоді для відповідних вітчизняних й міжнародних інституцій щодо її оцінки. А моделі завершення війни сприятимуть їм у виробленні запобіжних заходів щодо нейтралізації ймовірних дій противника.

Міжнародним інституціям та урядам дружніх Україні країн демократії слід активізувати свої зусилля щодо остаточного оформлення повноцінної і дієвої Антимосковської (-автократичної) коаліції, рішуче спрямувавши військове вістря НАТО й економічні потуги всього Заходу проти країн-агресорів. Ці пріоритетні завдання є здійсненними.

Література:

- Аджубей, А. (1991). *Крушение иллюзий: время в событиях и лицах*. Москва: Изд-во СП «Интербук».
- Байден: Путін програв війну, він слабший, став ізгоєм в усьому світі. *Європейська правда*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/28/7164643/>.
- Боротьба України є ключовим фактором глобальної безпеки: Міллі і Остін переконували Конгрес США. *Голос Америки*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/milli-ostin-byudzhetni-slukhannya-ssha-peremoha-ukrayiny/32332258.html>.
- Будрин, А. «Поход на Москву сымитировали»: генерал ответил, зачем Кремлю понадобился спектакль с Пригожиным. *УНИАН*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.unian.net/war/general-nazvav-postanovkoju-bunt-prigozhina-12307695.html>.
- Вайцеккер, Э. (2007). *Фон. Посол Третьего рейха. Воспоминания немецкого дипломата. 1932–1945*, пер. Ф. С. Капицы. Москва: ЗАО Центрполиграф.
- Вилко, В. (2017). *Періодизація російсько-української гібридної війни: 2014–2017 роки*. Київ: Національний військово-історичний музей України, с. 218–222.
- Війна Росії проти України стала стратегічним провалом – Блінкен. *Європейська правда*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/2/7162924/>.
- Вторжение в Украину: хроника российской агрессии (2016). Гусаров В., Карин Ю., Машовец, К., Тымчук Д. Киев: Брайт Стар Паблшинг.
- Вчені змоделивали ядерну війну між США та РФ. *Новини N*: вебсайт. Retrieved from: <https://novosti-n.org/ua/news/Vcheni-zmodelyuvay-yadernu-vijnu-mizh-SSHA-ta-RF-270959>.
- Гай-Нижник, П. П. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. Retrieved from: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2022book_the-russian-ukrainian-war-02.pdf.
- Горький, А.М. (1917). В *Москве*. «Новая Жизнь» № 175, 8(21) ноября 1917 г. *Gorkiy.lit*: вебсайт. Retrieved from: <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-376-5.htm>.
- Гребенюк, М., Грицюк, В., Щипанський, В. (2020). Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. № 4. с. 176–191. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_4_16.
- Грицюк, В.М. (2022). Історична періодизація широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: зб. мат. III Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 23 листопада 2022 р. Київ: НУОУ, 2023. с. 45–46. Retrieved from: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbi-3-npc-23-04.pdf>.
- Грицюк, В., Лисенко, О. (2023). Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. № 2 (569). с. 5–33. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_2_2.
- Заколот Пригожина означає для України те, що у разі повалення путіна владу рф може захопити ще більш жорстокий агресор – FT. *ZN.UA*: вебсайт. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/war/zakolot-prihozhina-oznachaje-dlja>

- ukrajini-te-shcho-u-razi-povalennja-putina-vlada-rf-mozhe-zakhopiti-ahresor-zhorstkishe-ft.html.
- Залізник, Л.Л. (1999). Первісна історія України: навч. посіб. / Ін-т українознавства Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Київ: Вища шк..
- Зубок, В. ГКЧП 25 лет спустя. Разрушение советского Левиафана. *Bbcussian.com*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/features-37113785>.
- Колодзінський, М. (2019). Воєнна доктрина українських націоналістів / Центр національного відродження. Київ : ТОВ «Основа». Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kolodzinskyi/Voienna_doktryna_ukrainskykh_natsionalistiv.pdf.
- Куцька, О. (2019). Антитерористична операція на Сході України (2014–2018 рр.): етапи та їх характеристика. Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття: зб. доп. Міжн. наук. конф., 25–26 червня 2019 р. Львів: Нац. акад. Сухоп. військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, 2019. с. 16–18.
- Lystseva, M. Кремль приказал спецслужбам готовиться к угрозе нового военного мятежа. *The Moscow Times: Русская служба*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.moscowtimes.ru/2023/08/28/kreml-prikazal-spetssluzhbam-gotovitsya-kugroze-novogo-voennogo-myatezha-a53221>.
- Лукашенко посміявся над Пригожиним | Віталій Портников. *Youtube.com*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=IMaRJA8rRHk>.
- Марко, С. (2016). *Хроника гибридной войны*. Київ: Альтерпрес.
- Матусова, О. 20 років тому розстріляли Білий дім у Москві. *Radio Svoboda*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/25124983.html>.
- Мюллер, Н. (2010). Вермахт и оккупация / пер. с нем. А. Артемова, А. Долгорукова, И. Карабутенко, Ю. Чупрова, Г. Шевченко. Москва: Вече.
- Островський, О. Облога Вінниці (1651). Дерево пам'яті: Книга українського історичного оповідання: у 4 вип. Київ: Веселка, 1992. Вип. 2 : Від 1648 р. до поч. ХХ ст. / упоряд. Ю. М. Хорунжого, В. О. Шевчука. с. 33–52.
- Пивоваров, С. Бунт Пригожина провалився. А якби ні? (Найімовірніше) у росії з'явився б новий диктатор. П'ять історичних прикладів – від повстання декабристів до танків у Москві. *Бабель*: вебсайт. Retrieved from: <https://babel.ua/texts/95654-bunt-prigozhina-provalivysya-a-yakbi-ni-nayimovirnishe-u-rosiji-z-yavivysya-b-noviy-diktator-p-yat-istorichnih-prikladiv-vid-povstannya-dekabristiv-do-tankiv-u-moskvi>.
- Перепада, О. Шольц про підлив Каховської ГЕС: Новий вимір війни. *DW*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/solc-pro-pidriv-kahovskoi-ges-novij-vimir-vijni/a-65839381>.
- «Російсько-українська війна. Повернення історії» Сергія Плохія надрукують у США. *НСПУ*: вебсайт. Retrieved from: <https://nspu.com.ua/novini/rosijsko-ukrainskavijna-povnennya-istorii-sergiya-plohiya-nadrukujut-u-ssha/>.
- Россия – FAILED STATE? Что показал “мятеж Пригожина”? *Лекция историка и политолога Александра Палия*. *Youtube.com*: вебсайт. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=x2GkslxTpGA>.
- Ховрич, С. (2021). «Весь світ спить... Говорять про мир – і немає миру», – Григорій Сковорода або Думи та сентенції про Україну і Світ (аналітика та логіка). *Гомін України* [Торонто, Онтаріо, Канада]. 31 серпня, 2021. Рік LXXIII, № 32(3880).
- Ховрич, С. (2021). *Соціально-економічні наслідки сучасного російсько-українського протистояння та посилення економічної присутності ЄС в Україні. Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи*: монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача. Львів, Olsztyń: РО-МУС-ПОЛІГРАФ. с. 97–106.
- Ховрич, С. (2022). *Український досвід взаємодії з Європейською та Євроатлантичною спільнотами в умовах гібридної агресії. Архітектура безпеки європейського та євроатлантичного просторів*: наукова монографія / за ред. Т. Астратович-Лейк, Я. Турчин, О. Горбач, О. Цебенко. Рига, Латвія: “Baltija Publishing”. с. 243–267.
- Ховрич, С.М. (2020). *Перші результати російсько-української війни (з 2014 р.)*. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: зб. мат. І Міжн. наук.-практ. конф., 27 лист. 2020 р. Київ: НУОУ. с. 50–51. Retrieved from: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnyk-ukr-viysko-2020.pdf>.
- Ховрич, С.М. (2017). *Проблема трактування сучасної війни проти України. Українське суспільство в умовах війни : виклики сьогодення та перспективи миротворення : До 25-річчя Донецького державного університету управління*: мат. Всеукр. наук.-практ. конф., Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь: ДонДУУ. с. 73–77. Retrieved from: <http://rp.dsum.edu.ua/handle/123456789/949>.
- Ціцерон, М.Т. (1998). *Про державу. Про закони. Про природу богів* / пер. з латин. В. Литвинов. Київ: Основи, 477. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Marcus_Cicero/Pro_derzhavu_Pro_zakony_Pro_pryrodu_bohiv/.
- Baker, G. *The Riddle, Mystery and Enigma of Prigozhin's Coup Attempt*. *The Wall Street Journal*: website. Retrieved from:

- https://www.wsj.com/articles/the-riddle-mystery-and-enigma-of-prigozhins-coup-attempt-putin-russia-4d6be513?mod=hp_opin_pos_4#cxrecs_s. [in English].
- Belton, C. *Rebellion shakes Russian elite's faith in Putin's strength*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/26/russia-elites-putin-strength/>. [in English].
- Dixon, R., Belton, C., Ilyushina, M., Ebel, F. *Putin boosted by Prigozhin's apparent death, Wagner group future in doubt*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/24/putin-prigozhin-death-wagner-future/>. [in English].
- Dixon, R., Ilyushina, M. *Defiant Prigozhin says Wagner mercenaries to operate from Belarus*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/26/putin-prigozhin-russia-rebellion-wagner/>. [in English].
- Hrebeniuk, M., Hrytsiuk, V., Shchypanskyi, P. (2020). *Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05.09.2014 – 30.04.2018)*. Codrul Cosminului. No. 26(2). c. 357–378. Retrieved from: http://www.atlas.usv.ro/www/codru_net/CC26/2/pdf/second.pdf.
- Liptak, K. *Putin has "absolutely" been weakened after Wagner rebellion in Russia, Biden says*. CNN: website. Retrieved from: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_8dc21298640666f72d70200d1d800405. [in English].
- Picheta, R., McGee, L. *Wall Street Journal: Wagner boss planned to capture top Russian defense chiefs*. CNN: website. Retrieved from: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_8dc21298640666f72d70200d1d800405 [in English].
- Pleitgen, F., Stern, Ch. *"I believe that he is weakened," German chancellor says about Putin after attempted mutiny*. CNN: website. Retrieved from: https://www.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_046ccde4e11fd1b821f9f41a11bd6f28. [in English].
- Stracqualursi, V. *Haley says Putin on "shaky ground" after weekend rebellion*. CNN: website. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/index.html>. [in English].
- European truth: website. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/28/7164643/>.
- Baker, G. (2023). *The Riddle, Mystery and Enigma of Prigozhin's Coup Attempt*. The Wall Street Journal: website. Retrieved from: https://www.wsj.com/articles/the-riddle-mystery-and-enigma-of-prigozhins-coup-attempt-putin-russia-4d6be513?mod=hp_opin_pos_4#cxrecs_s [in English].
- Belton, C. (2023). *Rebellion shakes Russian elite's faith in Putin's strength*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/26/russia-elites-putin-strength/>. [in English].
- Borotba Ukrainy ye kliuchovym faktorom hlobalnoi bezpeky: Milli i Ostin perekonuvaly Konhres SShA* (2023). [Ukraine's struggle is a key factor in global security : Milli and Austin convinced the US Congress]. Voice of America: website. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/milli-ostin-byudzhetni-slukhannya-ssha-peremoha-ukrayiny/32332258.html>.
- Budrin, A. (2023). «*Pohod na Moskvu syimitirovali*» : *general otvetil, zachem Kremlyu ponadobilsya spektakl s Prigozhinyim* ["The campaign against Moscow was imitated" : the general answered why the Kremlin needed a performance with Prigozhin]. UNIAN: website. Retrieved from: <https://www.unian.net/war/general-nazvav-postanovkoyu-bunt-prigozhina-12307695.html>.
- Dixon, R., Belton, C., Ilyushina, M., Ebel, F. (2023). *Putin boosted by Prigozhin's apparent death, Wagner group future in doubt*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/24/putin-prigozhin-death-wagner-future/>. [in English].
- Dixon, R., Ilyushina, M. (2023). *Defiant Prigozhin says Wagner mercenaries to operate from Belarus*. The Washington Post: website. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/26/putin-prigozhin-russia-rebellion-wagner/>. [in English].
- Hai-Nyzhnyk, P.P. (2022). *Rosiisko-ukrainska viina – viina za zhyttia (2014–2022 rr.): periodyzatsiia* [Russian-Ukrainian war – war for life (2014–2022): periodization]. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 452–465. Retrieved from: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2022book_the-russian-ukrainian-war-02.pdf [in Ukrainian].
- Horkiy, A.M. (1917). *V Moskve* [In Moscow]. «*Novaya Zhizn*» № 175, 8(21) *noyabrya 1917 g.* ["New Life" No. 175, November 8(21), 1917]. *Gorkiy.lit*: website. Retrieved from: <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-376-5.htm>. [in Russian].
- Hrebeniuk, M., Hrytsiuk, V., Shchypanskyi, P. (2020). *Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East*

References:

- Adzhubey, A. (1991). *Krushenie illyuziy : vremya v sobyitiyah i litsah* [Disillusionment: time in events and faces]. Moscow: Izd-vo SP «Interbuk». [in Russian].
- Baiden: Putin prohraie viinu, vin slabshyi, stav izghoiem v usomu sviti* (2023). [Biden: Putin will lose the war, he is weaker, he has become an outcast around the world].

- of Ukraine (05.09.2014 – 30.04.2018). Codrul Cosminului. No. 26(2). 357–378. Retrieved from: http://www.atlas.usv.ro/www/codru_net/CC26/2/pdf/second.pdf. [in English].
- Hrebeniuk, M., Hrytsiuk, V., Shchypanskyi, V. (2020). *Istorychna periodyzatsiia antyterrorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy (14 kvitnia 2014 – 30 kvitnia 2018 rr.)* [Historical periodization of the anti-terrorist operation in the east of Ukraine (April 14, 2014 – April 30, 2018)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian historical journal]. № 4. 176–191. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_4_16. [in Ukrainian].
- Hrytsiuk, V., Lysenko, O. (2023). *Viina Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: voiennyi, mizhnarodno-pravovyi, heopolitychnyi ta ekonomichni vymiry* [The war of the Russian Federation against Ukraine: military, international legal, geopolitical and economic dimensions]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian historical journal]. № 2 (569). 5–33. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_2_2. [in Ukrainian].
- Hrytsiuk, V.M. (2023). *Istorychna periodyzatsiia shyrokomasshtabnoi zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy* [Historical periodization of large-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva: zb. mat. III Mizhn. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 23 lystopada 2022 r.* [Ukrainian army : modernity and historical retrospect : a collection of materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Kyiv, November 23, 2022]. Kyiv: NUOU. 45–46. Retrieved from: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbi-3-npc-23-04.pdf>. [in Ukrainian].
- Khovrych, S. (2021). *Sotsialno-ekonomichni naslidky suchasnoho rosiisko-ukrainskoho protystoiannia ta posylennia ekonomichnoi prysutnosti YeS v Ukraini* [Socio-economic consequences of the modern Russian-Ukrainian confrontation and the strengthening of the economic presence of the EU in Ukraine]. *Skhidna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy: monohrafiia / za nauk. red. Y. Turchyn, T. Astramovych-Leik, O. Horbacha* [The Eastern policy of the European Union : achievements, challenges and prospects: a monograph / by Nauk. ed.]. Lviv; Olsztyn: ROMUS-POLIHRAF. 97–106. [in Ukrainian].
- Khovrych, S. (2021). «Ves svit spyt... Hovoriat pro myr – i nemaie myru», – Hryhorii Skovoroda abo Dumy ta sententsii pro Ukrainu i Svit (analityka ta lohika) [“The whole world is sleeping... They talk about peace – and there is no peace”, – Hryhorii Skovoroda or Dumas and maxims about Ukraine and the World (analytics and logic)]. *Homin of Ukraine*. website. Year LXXIII, № 32(3880). 10. [in Ukrainian].
- Khovrych, S. (2022). *Ukrainskyi dosvid vzaiemodii z Yevropeiskoiu ta Yevroatlantychnoiu spilnotamy v umovakh hibrydnoi ahresii* [Ukrainian experience of interaction with the European and Euro-Atlantic communities in conditions of hybrid aggression]. *Arkhitektura bezpeky yevropeiskoho ta yevroatlantychnoho prostoriv: naukova monohrafiia / za red. T. Astramovych-Leik, Ya. Turchyn, O. Horbach, O. Tsebenko* [Security architecture of the European and Euro-Atlantic spaces: a scientific monograph / edited by]. *Ryha, Latvija* [Riga, Latvia]: «Baltija Publishing». 243–267. [in Ukrainian].
- Khovrych, S.M. (2017). *Problema traktuvannia suchasnoi viiny proty Ukrainy* [The problem of interpreting the modern war against Ukraine]. *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny : vyklyky sohodennia ta perspektyvy myrotvorennia: Do 25-richchia Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia* [Ukrainian society in conditions of war : current challenges and prospects for peacemaking : To the 25th anniversary of the Donetsk State University of Management] : *mat. Vseukr. nauk.-prakt. konf., Mariupol, 9 chervnia 2017 r.* [materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Mariupol, June 9, 2017]. *Mariupol* [Mariupol]: DonDUU. 73–77. Retrieved from: <http://rp.dsum.edu.ua/handle/123456789/949>. [in Ukrainian].
- Khovrych, S.M. (2020). *Pershi rezultaty rosiisko-ukrainskoi viiny (z 2014 r.)* [The first results of the Russian-Ukrainian war (since 2014)]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva: zb. mat. I Mizhn. nauk.-prakt. konf., 27 lyst. 2020 r.* [Ukrainian army: modernity and historical retrospect: collection of materials of the 1st International Scientific and Practical Conference, November 27, 2020]. Kyiv: NUOU. 50–51. Retrieved from: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnyk-ukr-viisko-2020.pdf> [in Ukrainian].
- Kolodzinskyi, M. (2019). *Voienna doktryna ukrainskykh natsionalistiv* [Military doctrine of Ukrainian nationalists]. Kyiv: TOB «Osнова». 287. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kolodzinskyi/Voienna_doktryna_ukrainskykh_natsionalistiv.pdf?. [in Ukrainian].
- Kutska, O. (2019). *Antyterrorystychna operatsiia na Skhodi Ukrainy (2014–2018 rr.): etapy ta yikh kharakterystyka* [Anti-terrorist operation in the East of Ukraine (2014–2018): stages and their characteristics]. *Liudyna i tekhnika u vyznachnykh bytvakh svitovykh voien KhKh stolittia: zb. dop. Mizhn. nauk. konf., 25–26 chervnia 2019 r.* [Man and technology in the outstanding battles of the world wars of the XX century: a collection of reports of International Scientific Conference, June 25–26, 2019)]. Lviv: Natsionalna akademiia Sukhoputnykh viisk imeni hetmana Petra Sahaidachnoho. 16–18. [in Ukrainian].

- Liptak, K. (2023). *Putin has “absolutely” been weakened after Wagner rebellion in Russia, Biden says*. CNN: website. Retrieved from: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_8dc21298640666f72d70200d1d800405. [in English].
- Lystseva, M. (2023). *Kreml prikazal spetssluzhbam gotovitsya k ugroze novogo voennogo myatezha* [The Kremlin ordered the security services to prepare for the threat of a new military mutiny]. The Moscow Times: website. Retrieved from: <https://www.moscowtimes.ru/2023/08/28/kreml-prikazal-spetssluzhbam-gotovitsya-kugroze-novogo-voennogo-myatezha-a53221>. [in Russian].
- Lukashenko posmiiavsia nad Pryhozhynym | Vitalii Portnykov (2023). [Lukashenko laughed at Prigozhin Vitaliy Portnikov]. Youtube.com: website. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=IMaRJA8rRHk>. [in Ukrainian].
- Mapko, C. (2016). *Khronyka hybrydnoi voiny* [Chronicle of the hybrid war]. Kyiv: Alterpres. 243. [in Russian].
- Matusova, O. (2013). *20 rokiv tomu rozstrilialy Bilyi dim u Moskvi* [20 years ago, the White House was shot near Moscow]. Radio Svoboda: website. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/25124983.html>. [in Ukrainian].
- Myuller, N. (2010). *Vermakht i okkupatsiya* [Wehrmacht and occupation] / perevod s nemetskoho A. Artemova, A. Dolgorukova, I. Karabutenko, Yu. Chuprova, G. Shevchenko [translation from German by A. Artemov, A. Dolgorukov, I. Karabutenko, Y. Chuprov, G. Shevchenko]. Moscow: Veche. 368. (1418 dney Velikoy voiny [1418 days of the Great War]). [in Russian].
- Ostrovskiy, O. (1992). *Obloha Vinnytsi (1651)* [Siege of Vinnytsia (1651)]. *Derevo pamiati: Knyha ukrainskoho istorichnogo opovidannia: u 4 vyp.* [Tree of memory: Book of Ukrainian historical stories: in 4 vols.]. Kyiv: Veselka. Vyp. 2: Vid 1648 r. do pochatku XX st. / uporiad. Yu. M. Khorunzhoho, V. O. Shevchuka [Vol. 2: From 1648 to the beginning of the 20th century / arranged Yu. M. Khorunzhoi, V. O. Shevchuk]. 33–52. [in Ukrainian].
- Perepadia, O. (2023). *Sholts pro pidryv Kakhovskoi HES: Novyi vymir viiny* [Scholz about blowing up Kakhovskaya HPP: A new dimension of war]. DW: website. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/solc-pro-pidriv-kahovskoi-ges-novij-vimir-vijni/a-65839381> [in Ukrainian].
- Picheta, R., McGee, L. (2023). *Wall Street Journal: Wagner boss planned to capture top Russian defense chiefs*. CNN: website. Retrieved from: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_8dc21298640666f72d70200d1d800405 [in English].
- Pleitgen, F., Stern, Ch. (2023). *“I believe that he is weakened,” German chancellor says about Putin after attempted mutiny*. CNN: website. Retrieved from: https://www.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/h_046ccde4e11fd1b821f9f41a11bd6f28. [in English].
- Pyvovarov, C. (2023). *Bunt Pryhozhyna provalyvsia. A yakby ni? (Naiimovirnishe) u rosii z’iavyvsia b novyi dyktator. P’iat istorychnykh prykladiv – vid povstannia dekabrystiv do tankiv u Moskvi* [Prigozhin’s rebellion failed. And if not? (Most likely) a new dictator would appear in Russia. Five historical examples – from the Decembrist uprising to tanks in Moscow]. Babel: website. Retrieved from: <https://babel.ua/texts/95654-bunt-prigozhina-provalyvsia-a-yakby-ni-nayimovirnishe-u-rosiji-z-yavyvsia-b-noviy-diktator-p-yat-istorichnih-prikladiv-vid-povstannia-dekabrystiv-do-tankiv-u-moskvi>. [in Ukrainian].
- «Rosiisko-ukrainska viina. Povernennia istorii» Serhii Plokhii nadrukuiut u SShA (2023). [“Russian-Ukrainian war. The Return of History” by Serhii Plokhii will be printed in the USA]. NSPU: website. Retrieved from: <https://nspu.com.ua/novini/rosijsko-ukrainska-vijna-povernennia-istorii-sergiya-plohiya-nadrukujut-u-ssha/>. [in Ukrainian].
- Rossiya – FAILED STATE? Chto pokazal “myatezh Prigozhina”? Lektsiya istorika i politologa Aleksandra Paliya (2023). [Russia – FAILED STATE? What did “Prigozhin’s rebellion” show? Lecture by the historian and political scientist Alexander Pali]. Youtube.com: Website. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=x2GkslxTpGA>. [in Russian].
- Stracqualursi, V. (2023). *Haley says Putin on “shaky ground” after weekend rebellion*. CNN: website. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-06-28-23/index.html>. [in English].
- Tsitseron, M.T. (1998). *Pro derzhavu. Pro zakony. Pro pryrodu bohiv* [About the state. About laws. About the nature of the gods] / per. z latyn. Volodymyr Lytvynov [trans. from Latin Volodymyr Litvinov]. Kyiv: Osnovy. 477. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Marcus_Cicero/Pro_derzhavu_Pro_zakony_Pro_pryrodu_bohiv/. [in Ukrainian].
- Vaytszekker, E. (2007). *Posol Tretego reyha. Vospominaniya nemetskogo diplomata. 1932 – 1945* [Ambassador of the Third Reich. Memories of a German diplomat. 1932 – 1945] / per. F. S. Kapitsyi. [trans. F. S. Kapitsy]. Moskva [Moscow]: ZAO Tsentrpoligraf.
- Vcheni zmodeliuvaly yadernu viinu mizh SShA ta RF (2023). [Scientists simulated a nuclear war between the USA and the Russian Federation]. Novyny N [News N]: website. Retrieved from: <https://novosti-n.org/ua/news/Vcheni-zmodeliyuvaly-yadernu-vijnu-mizh-SSHA-ta-RF-270959>. [in Ukrainian].
- Viina Rosii proty Ukrainy stala stratehichnym provalom – Blinken (2023). [Russia’s war against Ukraine was

- a strategic failure – Blinken]. European truth: website. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/2/7162924/> [in Ukrainian].
- Vtorzhenie v Ukrainu: hronika rossiyskoy agressii* (2016). [Invasion of Ukraine: a chronicle of Russian aggression] / Gusarov V., Karin Yu., Mashovets K., Tyimchuk D. Kiev: Brajt Star Pablišing. 240. [in Russian].
- Vylko, V. (2018). *Periodyzatsiia rosiisko-ukrainskoi hibrydnoi viiny: 2014–2017 roky* [Periodization of the Russian-Ukrainian Hybrid War: 2014–2017]. *Viina na Donbasi. 2014–2016 rr.: zb. nauk. pr. za materialamy II Vseukr. nauk. viisk.-ist. konf., 20 kvitnia 2017 r.* [War in the Donbass. 2014–2017: From the materials of the II All-Ukrainian Scientific-Military-Historical Conference, April 19, 2018]. Kyiv: Natsionalnyi viiskovo–istorychnyi muzei Ukrainy. 218–222. [in Ukrainian].
- Zakolot Prihozhyna oznachaie dlia Ukrainy te, shcho u razi povalennia putina vladu rf mozhe zakhopyty shche bilsh zhorstokyi ahresor – FT* (2023). [The mutiny of Prigozhin means for Ukraine that in the event of the overthrow of Putin, the power of the Russian Federation may be seized by an even more brutal aggressor – FT]. *ZN.UA*: website. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/war/zakolot-prihozhyna-oznachaje-dlja-ukrajini-te-shcho-u-razi-povalennja-putina-vlada-rf-mozhe-zakhopiti-ahresor-zhorstkishe-ft.html>. [in Ukrainian].
- Zalizniak, L.L. (1999). *Pervisna istoriia Ukrainy: navch. posibnyk* [Primordial history of Ukraine: education. manual]. Kyiv: Vyshcha shk. 263. [in Ukrainian].
- Zubok, V. (2016). *GKChP 25 let spustya. Razrushenie sovetskogo Leviafana* [GKChP 25 years later. The destruction of the Soviet Leviathan]. *Bbcussian.com*: website. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/features-37113785>. [in Russian].